

MASARYKOVA UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra občanské výchovy

**Humův skepticismus a agnosticismus a jeho
důsledky**

Bakalářská práce

Brno 2008

Autor práce: Kristina Mazalová

Vedoucí práce: PhDr Erika Vonková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Masarykově univerzitě v Brně v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům

Ve Skalici nad Svitavou dne 18. dubna
2008

Kristina Mazalová

podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Erice Vonkové za podporu a pomoc při tvorbě bakalářské práce.

1. Obsah

1.	Obsah.....	1
2.	Úvod.....	3
3.	David Hume – život a dílo	5
4.	Skepticismus a agnosticismus	8
4.1.	Skepticismus.....	8
4.2.	Agnosticismus.....	10
5.	Skepticismus a agnosticismus ve filozofii D. Huma.....	12
5.1.	Kauzalita.....	12
5.1.1.	Nutné spojení.....	12
5.1.2.	Zkušenost a zvyk	13
5.1.3.	Pravděpodobnost	13
5.1.4.	Síla, spojující příčinu s účinkem	14
5.1.5.	Kritika vědy	16
5.1.6.	Humův skepticismus v jeho pojetí kauzality.....	16
5.2.	Rozum	16
5.2.1.	Vztahy idejí a faktické okolnosti.....	17
5.2.2.	Možnosti rozumu.....	18
5.2.3.	Skeptické pochybnosti v otázce poznání rozumem.....	18
5.3.	Vnější svět.....	19
5.3.1.	Existence vnějších předmětů	19
5.3.2.	Absolutní a empirický předmět	20
5.3.3.	Trvalá existence.....	20
5.3.4.	Substance.....	21
5.3.5.	Nepoznatelnost reálného světa	22
5.4.	Duchovní substance.....	22
5.4.1.	Duše.....	23
5.4.2.	Osobní identita.....	24
5.4.3.	Lidské tělo	25
5.4.4.	Bůh a náboženství.....	25
5.4.5.	Skeptické pochybnosti o duchovní substanci	26
6.	Srovnání překladů „Zkoumání o lidského rozumu“	30
6.1.	„Zkoumání o lidském rozumu“ – vznik	30

6.1.1.	Srovnání Pojednání o lidské přirozenosti a Zkoumání o lidském rozumu	
	31	
6.2.	J. Škola – Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském	32
6.3.	Vojtěch Gaja – Zkoumání lidského rozumu	32
6.4.	Josef Moural – Zkoumání o lidském rozumu.....	33
6.5.	Celkové srovnání překladů	34
6.5.1.	Dělení filozofie.....	34
6.5.2.	Percepce, ideje a imprese	34
6.5.3.	Faktické okolnosti	35
6.5.4.	Obyčejný život.....	36
6.6.	Srovnání kapitoly „Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu“	37
6.6.1.	Předměty lidského rozumu	37
6.6.2.	Vztahy idejí	37
6.6.3.	Faktické okolnosti neboli věci skutečné.....	38
6.6.4.	Poznávání existence předmětů	39
6.6.5.	Vztah příčiny a účinku.....	39
6.6.6.	Zvyk.....	40
6.6.7.	Moc - mohutnost.....	41
6.6.8.	Rozumová činnost	41
6.6.9.	Vyvozené rozdíly v překladech kapitoly Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu	41
6.7.	Rozdíly v interpretaci Huma	42
7.	Závěr.....	43
8.	Resumé.....	45
9.	Použitá literatura	46
10.	Seznam obrázků	47

2. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma Humův skepticismus a agnosticismus a jeho důsledky. V práci se budu zabývat otázkou oprávnění označení Davida Huma jako skeptika a agnostika. Potažmo v čem a jak se skepticismus a agnosticismus v jeho filozofii projevuje. Druhá část práce bude potom věnována překladům Humova „Zkoumání o lidském rozumu“ a jejich srovnáním.

David Hume je jeden z nejvýznamnějších anglických filozofů 18. století a dá se říct filozofů vůbec. Hume byl ale mnohem všestrannější osobnost a do středu jeho zájmu nepatřila pouze filozofie. Ve svých politických esejích se věnuje také otázkám ekonomickým. Byl to David Hume, kdo rozpracoval počátky kvantitativní teorie peněz.

Mimo jiné se Hume také zabýval historií a jeho Dějiny Anglie jsou toho důkazem.

Úvodem je nutné říci, že žádný filosof nezačíná svou filozofii od nuly. Spousta směrů předchozích nebo současných ho ovlivňuje. Některé názory odmítá, jiné přijímá, ale vše na něj určitým způsobem působí a formuje ho. Nejinak je tomu u Davida Huma. Abychom pochopili jeho filozofii, je nutné seznámit se alespoň zevrubně s tím, z čeho jeho myšlení vychází.

Hume bývá nazýván dovršitelem anglického empirismu. „*Humův přínos je pak spatřován především v konzistentnosti a důslednosti, se kterou dovedl tento filosofický směr až k jeho konci, do jakési slepé uličky.*“¹

Hume navazuje hlavně na myšlenky Johna Locka a Georga Berkeleyho. Tito dva filozofové na něj velmi působili a Hume je ve svých dílech poměrně často cituje.

Locke považuje rozum tabulou rasou, čímž se staví proti Descartovým vrozeným idejím. Poznání je podle Locka čistě empirické. Locke dělí vjemy na ideje a dojmy. Poznání získáváme prostřednictvím nahlížení dojmů, ze kterých rozum vytváří ideje a to buď smyslovým vnímáním (sensation) nebo vnitřním vnímáním (reflexion).

Hume z Lockova učení vychází a dělí tedy stejně vjemy na ideje a ideje a dojmy neboli impresy pak dělí také na impresy ze smyslů a impresy z reflexe. Stejně jako Locke Hume přikládá v otázce poznání zásadní význam lidské zkušenosti.

Berkeley ovlivnil Huma především svou metafyzikou. Berkeley tvrdil, že věci nemohou mít skutečnou existenci v lidském vědomí. Člověk vnímá pouze počítky, např.

¹NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume známý a neznámý, 2003, str. 959.

barvu, chuť, tvar, atd. Stejně tak Hume podrobuje kritice otázku existence vnějších předmětů. V čem se ale Hume od Berkeleyho zásadně liší, je odmítnutí Berkeleyho dělení jsoucna na ideje a substance. Příčinou toho, že náš rozum obsahuje ideje, nemůžeme být my ani sami předměty. To Bůh do nás vložil tyto ideje. Hume nejen že zpochybňuje existenci substance, ale tvrdí, že o Bohu vůbec nemůžeme říct nikdy s jistotou, že existuje. Berkeley dále kritizuje pojem abstrakce, podle něj nemůžeme od představy oddělit smyslové kvality. Berkeleyho teorii abstrakce, teorii, že abstraktní pojmy neexistují. Hume přijímá a považuje ji za velký objev.

Podle Josefa Tvrdeho měl na filozofii Davida Huma vliv i Isaac Newton a pozitivistické myšlení. Hume se nechal inspirovat Newtonovou teorií přitažlivosti a aplikuje tento princip na zákon o duševní přitažlivosti neboli asociace idejí. Newtonův vliv na Huma je především v oblasti metodické. Hume používá pozitivní vědeckou metodu, jež se vyvarovává všech hypotetických a metafyzických oblastí. Filozof se podle Huma musí spokojit s tím, co může zjistit na základě zkušenosti, další zkoumání by bylo jen spekulacemi.¹

Posledním směrem, který Huma v jeho myšlené ovlivnil, je iracionalismus. „*Jest to směr iracionalistického naturalismu se skeptickým nádechem...*“² Iracionalismus je směr, který se poznání snaží vyložit na základě vnitřní intuice, citu. Můžeme tvrdit, že Hume byl tímto směrem do jisté míry ovlivněn, neboť podstatnou část jeho filozofie tvoří právě otázky víry, kterou považuje za přírodní instinkt. Na Huma měl z tohoto směru zřejmě největší vliv Pierre Bayle, jehož Hume často cituje a s jehož názory se v několika ohledech ztotožňuje, např. v otázkách náboženské víry versus rozum.

Názory na to, zda je přesnější nazývat Davida Huma spíše skeptikem nebo spíše naruralistou se liší. Tato práce si klade za cíl najít důvody pro označení Huma jako skeptika, potažmo agnostika a v druhé části, jak už bylo na začátku uvedeno, pokusit se srovnat překlady jeho stěžejního díla „Zkoumání o lidském rozumu“, které vyšlo v českém jazyce poprvé v roce 1899 v překladu J. Školy, podruhé v roce 1972 přeložené V. Gajou a naposled přeložil dílo v roce 1996 J. Moural.

Abychom mohli o Humově filozofii uvažovat, musíme, podle mého názoru, znát nejen směry a osobnosti, ze kterých Hume vycházel a čerpal, ale měli bychom se také snažit poznat osobnost Davida Huma, proto následující kapitola pojednává o životě a díle tohoto filozofa.

¹ srv. TVRDÝ, Josef. Problém skutečnosti u Davida Huma, 1925, str. 8,9.

² tamtéž, str. 10.

3. David Hume – život a dílo

Obr. 1: David Hume

David Hume se narodil 26. 4. 1711 v Edinburghu ve Skotsku v rodině bohatého statkáře. Jeho mládí není podrobně zdokumentované. Žil v rodinném sídle Ninewells nedaleko Berwick-upon-Tweed. V roce 1713 mu zemřel otec, poté jej vychovávala matka sama. U Davida byly již od mládí rozpoznatelné značné intelektuální vlohy. Ve 12 letech je přijat na univerzitu v Edinburghu, kde studuje práva. Studia však nedokončil. Měl mít před sebou právníckou kariéru, jeho matka pocházela z právnícké rodiny. Hume se ale začíná věnovat čtením filozofických textů a filozofickými úvahami.

V roce 1734 odchází do Francie, kde studuje filozofii a píše své první filozofické dílo Pojednání o lidské přirozenosti (A Treatise on Human Nature), které vydává ve 3 dílech v letech 1737- 1740. Toto velmi rozsáhlé dílo nevzbudilo takový ohlas, jaký Hume očekával. Hume označil toto dílo za „*mrtvě narozené dítě*“.¹ Později toto své dílo zavrhl ze strachu, aby mu radikální názory, v díle obsažené, neuškodily v jeho kariéře.

Obr. 2: Socha Davida Huma v Edinburghu

¹ TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 240

Vrací se do Skotska a zklamán z neúspěchu žije v ústraní na otcovském statku. Začíná psát eseje filozofického, morálního a hospodářského obsahu. Vydává v roce 1741 anonymně jejich první díl pod názvem Eseje morální a politické (Essays moral and political). V roce 1742 vydává znovu první díl společně s prvním už pod svým jménem. Tyto eseje měly lepší ohlas než jeho první dílo.¹

David Hume nikdy nedosáhl akademického postu, přestože o to několikrát usiloval. Poprvé v roce 1744 se ucházel o profesuru morální filozofie v Edinburghu. Nebyl však přijat pro své náboženské názory, přestože je skrýval.

V roce 1747 se stává tajemníkem generála St. Claira a doprovází ho ve Vídni a Turecku.

Po úspěchu svých Esejí se rozhodne přepracovat první knihu Pojednání o lidské přirozenosti. Nazývá ji Filosofické eseje o lidském rozumu (Philosophical Essays concerning Human Understanding), dílo se stalo známé hlavně pod pozdějším názvem z roku 1751 Zkoumání o lidském rozumu (An Enquiry concerning Human Understanding).

Po návratu do Skotska přepracoval i další díly Pojednání o lidské přirozenosti. V roce 1752 vydává třetí díl Pojednání: Zkoumání o zásadách mravnosti (Enquiry concerning the principles of morals)

David Hume se uchází podruhé o profesuru, tentokrát na univerzitě v Glasgowě. Opět nebyl přijat a tak roku 1751 přijímá místo knihovníka právnické fakulty v Edinburghu. V té době se začíná věnovat psaní historických prací. Jeho nejvýznamnějším dílem této doby jsou Dějiny Anglie (1754)

Roku 1757 vydává Přirozené dějiny náboženství (The natural History of Religion). V tomto roce se také stává tajemníkem vyslance hraběte Hertforda a doprovází ho do Paříže. Tam se Humovi dostává vřelého přijetí, seznamuje se s významnými osobnostmi té doby jako je Rousseau, Diderot, Voltaire, atd. Ve Francii byla Humova filozofie přijímána mnohem lépe než v jeho rodné zemi. „*Humova skeptická ironie, která konzervativní, „hrdé“ Angličany urážela, byla nesmírně blízká francouzské osvícené společnosti.*“²

Svůj spis později Přirozené dějiny náboženství rozšířil v Rozmluvě o přirozeném náboženství (Dialogues concerning natural religion). Toto dílo však měl kvůli

¹ srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 240.

² TRETERA, Ivo. Nástin evropského myšlení. Od Tháleta k Rousseauovi, 2002, str. 289.

radikálním názorům v něm obsažených obavy vydat. Báł se o společenské postavení. A tak dílo vychází až po jeho smrti v roce 1777.

Po návratu do Anglie, v roce 1766, zastává Hume řadu politických a diplomatických úřadů. V této oblasti se těší v Anglii velké vážnosti.

V roce 1769 opouští kariéru a žije až do své smrti v ústraní v Edinburghu. Umírá 2. 8. 1776 na chorobu zažívacího ústrojí.¹

V roce 1777 vychází také jeho vlastní životopis.

Obr. 3: Hrob Davida Huma v Edinburghu

¹ srv. TRETERA, Ivo. Nástin evropského myšlení. Od Tháleta k Rousseauovi, 2002, str. 289.

4. Skepticismus a agnosticismus

Pokud chceme doložit oprávnění pojmenování Davida Huma jako skeptika a agnostika, je nutné začít vyložením obou pojmů. V následujících kapitolách objasníme teoreticky pojmy skepticismus a agnosticismus.

4.1. Skepticismus

Na začátku by bylo dobré začít od pojmu skepse. Skepse (z řec. skepsis, pozorování, uvažování) je pochybnost o tom, co se člověku předkládá jako samozřejmé a závazné. Je to postoj zpochybňující možnost dosáhnout poznání, obvykle chápaného jako shoda se skutečností.

Skepse může mít několik podob. Univerzální skepse popírá možnost jakéhokoli poznání. Parciální skepse se týká pouze jistých soudů nebo druhu poznání. Zásadní nepoznatelnost a nedosažitelnost poznání znamená skepse absolutní. Relativní skepse znamená omezenost v možnosti poznání v určitém čase.¹ Metodická skepse vytyčuje otázku správnosti našich poznatků, aniž by poznání ve skutečnosti zpochybňovala.² Etická skepse zpochybňuje absolutní nároky etických hodnot, je základem tolerance a kritická skepse je jako prostředek kritiky vědeckých teorií součástí každého vědeckého postoje.³

„Skepse patří k lidské přirozenosti. Nepochybovat a křečovitě se držet jednou zformulovaných pravd je jednodušší, než tápavě hledat. Ale takový způsob vztahování se k sobě a ke světu hrozí ustrnutím, stagnací života.“⁴

Od vysvětlení pojmu skepse můžeme plynule přejít ke skepticismu.

Slovo skepticismus je odvozeno, jak už bylo řečeno z řečtiny, přičemž skeptomai znamená pochybuji.

Skepticismus je filozofický postoj nebo směr, který zdůvodňuje skepsi nebo pomocí skepse argumentuje.⁵

¹ srv. BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník, 2002, str. 370.

² srv. BRUGGER, Walter. Filosofický slovník, 1994, str. 384.

³ srv. BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník, 2002, str. 370.

⁴ <http://www.twr.cz/texty/mejzlikova/skepse.htm>

⁵ srv. BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník, 2002, str. 370.

Skepticismus se může projevovat jako postoj pochybování o našem poznání nebo jako fundované učení o nejistotě veškerého lidského poznání.¹

Hlavní otázkou, kterou se skeptici kladou, je, jestli můžeme vůbec něco jednoznačně tvrdit a něčemu vůbec věřit. Skepticismus se zabývá gnoseologickou problematikou a tvrdí, že poznání je subjektivní a není možné dosáhnout absolutního poznání (tzv. gnoseologický pesimismus)

Skepticismus lze dělit podle jednotlivých časových etap a podle různých stupňů radikálnosti.

Jako filosofický směr vzniká v době krize antické společnosti ve 4. století př.n.l. Tento antický skepticismus je zastoupen např. Pyrrhónem nebo Sextem Empirikem. Podle Pyrrhónova učení je třeba zdržet se úsudku o každém soudu (epoché), protože povahu věcí stejně nemůžeme poznat. Tvrzení je stejně možné jako opak tohoto tvrzení.

Středověký skepticismus je zastoupen pouze slabě a nemá podstatný význam.

V novověku patří mezi představitele M. de Montaigne, P. Bayl, R. Descartes a může se k nim počítat právě D. Hume a I. Kant. Hume a Kant určitým způsobem překračují význam termínu. Zaměřují se na kritiku poznání, analýzu jeho předpokladů a vymezení jeho hranic.

V současné době je skepticismus spíše součástí celé filosofické argumentace, téměř již nehraje roli základního filozofického postoje.²

Skepticismus bývá jako skepse dělen na různé druhy také podle radikálnosti. Nejzásadnější význam má dělení na tyto tři skupiny:

Skepticismus v extrémní formě. Tento směr může vést až k nihilismu, popření všeho vědění. Je forma krajního pochybování a nerozhodnosti.

Skepticismus, který se vyvíjel od starověku, přes Davida Hume až po moderní dobu bývá nazýván tzv. umírněným skepticizmem. Jde sice také o přesvědčení o nespolehlivosti lidského poznání, žádá však i naši aktivní účast na formulování názorů na svět.

Od počátku 20. století se objevila další podoba skepticizmu. Charles Pierce a američtí pragmatisté považovali skeptické pochybování pouze za jednu fázi v procesu. Tato podoba skepticizmu má pozitivní, konstruktivní charakter, je ovšem omezena

¹ srv. BRUGGER, Walter. Filosofický slovník, 1994, str. 383, 384.

² srv. BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník, 2002, str. 370.

na specifický, zkoumaný kontext. Vědci si při tom uvědomují, že jejich formulace nejsou definitivní a že mohou být v budoucnosti modifikovány novými objevy a teoriemi.¹

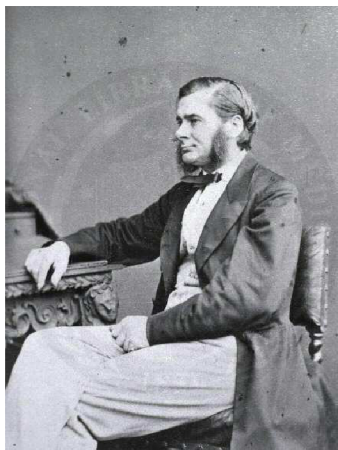
Absolutní skepticismus je možný jen ve filozofii. I největší skeptik uskočí, když mu za zády zatroubí auto. I když se tím prohřeší proti svému skepticizmu.²

4.2. Agnosticimus

Slovo agnosticimus pochází z řeckého agnoein – nevědět, neboli ágnostos – nepoznatelný.

Agnosticismus je nauka, podle níž je lidské poznání omezeno pouze na smyslovou a hmotnou podobu věcí, co leží za nimi, ignoramus et ignorabimus, neboli mimoempirické skutečnosti, tj. skutečnosti nepřístupné smyslům, poznat nemůžeme. Sem patří problém náboženství, Boha, základy světa, poslední příčiny. Co nelze poznat zkušeností, nedá se nikdy dokázat ani vyvrátit. Nelze nikdy poznat podstatu věcí ani absolutní pravdu.

Pojem byl poprvé použit v roce 1869 Thomasem Henrym Huxleyem (1825 – 1895) v jeho studii *Agnosticism and Christianity*. Huxley formuloval agnosticimus jako výzvu ke zdrženlivosti a toleranci vůči jinak smýšlejícím. Huxley nepojímal agnosticimus jako světový názor, ale jako metodu.

Obr. 4: Thomas Henry Huxley

¹ srv. http://www.sisyfos.cz/sisyfos/zpravodaj/sis11_01.htm

² srv. NEFF, Vladimír., *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*, 1993, str. 352.

Agnosticismu můžeme dělit do dvou skupin. Tzv. silný agnosticismus, který v zásadě popírá jakoukoli možnost poznání Boha, nebo jiné jsoucnosti. Slabý agnosticismus naproti tomu tvrdí, že otázka existence Boha nebyla ještě zodpovězena, ale pokud se objeví důkazy, teoreticky ověřitelná je.¹

Agnosticismus ovšem nepopírá možnost poznání vůbec, ani nepopírá existenci mimoempirických skutečností. Požaduje pouze, abychom nepřekračovali pole ověřeného a ověřitelného vědění pouhými tvrzeními.²

Podle agnostiků je náboženský cit lidem stejně přirozený jako láska k vlastním dětem, pokud jsou malé, nebo k rodičům, pokud nejsou moc protivní. Stejně je přirozené, že člověk věří v božstva, pokud nebyl příliš zklamán osudem.

Agnostici tvrdí, že člověk nebyl stvořen bohem, ale naopak bůh člověkem.³

¹ srv. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Agnosticismus>

² srv. BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník, 2002, str. 14.

³ srv. NEFF, Vladimír. Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias, 1993, str. 16.

5. Skepticismus a agnosticismus ve filozofii D. Huma

Odpověď na otázku, zda lze označit Davida Huma jako skeptika, musíme zkoumat hlavně v jeho teorii poznání. V následujících kapitolách se budeme zabývat otázkou kauzality, rozumu, existencí vnějšího světa, substance, ducha a víry. V otázce substance a víry budeme hledat důvody k označování D. Huma jako agnostika.

Ne všichni autoři se shodují v označení D. Huma jako skeptika a agnostika. Někteří inklinují spíše k označení naturalista.

Základními pilíři Humovi teorie poznání jsou impresy a ideje. Impresy jsou vjemy, které právě působí na naše smysly. Ideje jsou méně živé kopie impresí. Ideje se pak sdružují, lépe řečeno člověk je podvědomě spojuje, a Hume rozlišuje tři principy této asociace: na základě podobnosti, shody v místě a čase, kauzality.

Humovým pojetím kauzality se budeme zabývat hned v první kapitole. V tomto oddílu Humovi filozofie můžeme hovořit o skepticizmu.

5.1. Kauzalita

V této kapitole se budeme zabývat Humovou kritikou kauzality, tedy vztahu mezi příčinou a účinkem. Máme ideu kauzality a priori nebo ji získáváme až zkušeností? Jakou roli tu hraje zvyk? Na tyto a další otázky se pokusíme v následující kapitole odpovědět.

5.1.1. Nutné spojení

Vztah příčiny a účinku hraje v našem myšlení velkou roli. Příčina a účinek se nám jeví jako nutné spojení. Proč tomu tak je, nám pomůže objasnit definice příčiny.

„Předmět, který předchází a stýká se s následujícím, a který je s ním v představivosti spojen tak, že idea jednoho nutí / determinuje / mysl vytvořit ideu druhého – a impresy jednoho vede k vytvoření živější ideje druhého.“¹

Jinými slovy, když jsme vnímali jednou, že po určité události, následovala určitá jiná událost, věříme tomu, že v budoucnosti tomu bude stejně. Chápeme tuto následnost jako jedinou správnou a tedy nutnou. Nebereme v úvahu, že se jedná pouze o míru pravděpodobnosti, o které bude řeč později.

¹NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 101.

5.1.2. Zkušenost a zvyk

Po prvním seznámení s předmětem nemůže určit následek. Hume jako empirik tvrdí, že pokud o dané věci nebo jevu nemáme žádnou zkušenost, můžeme myslet cokoli. Hume uvádí příklad kulečnickové koule, která po nárazu rozpohybuje druhou. Bez dřívější zkušenosti nemůžeme vědět, jak se bude druhá koule pohybovat, zda se odrazí nebo se odrazí první koule. A priori o tom žádnou informaci nemáme. To poznáváme až díky zkušenosti a tak postupně získáváme pocit nutného spojení.

I když se nám zdá, že bychom tak jasné věci, jako např. případ kulečnickové koule, nebo že led studí, věděli odjakživa, není tomu tak. Veškeré tyto informace získáváme díky zkušenosti. Na základě zkušenosti si vytváříme zvyk. Když ze zkušenosti víme, že konkrétní dva jevy následovaly vždy po sobě, očekávám druhý jev po prvním nevědomě, ze zvyku. Časté opakování v nás zvyk stále více upevňuje.

Nemůžeme myslet něco, co jsme dříve nepocítovali jako impresi. Následování účinku po příčině nenavozuje žádnou impresi, proto nemáme ani žádnou ideu o tomto nutném spojení. Přesto ale nějaký vztah mezi příčinou a účinkem pocítujeme.

5.1.3. Pravděpodobnost

Nikdy dopředu nemůžeme jistě tvrdit, jaká událost bude po předešlé události následovat. Máme sice nějakou zkušenost, jak to většinou bylo, ale to není jistota. Je to pouhá větší nebo menší pravděpodobnost.

Některé příčiny mohou mít vždy stejný následek (např. že oheň pálí), některé příčiny však nemusí mít vždy ten stejný následek. Pak musíme uvažovat o všech možných následcích, které známe. Ten následek, který ze zkušenosti víme, že nastal v nejvíce případech, považujeme za pravděpodobnější, než například ten, který nastal pouze jednou. Tak vzniká náš zvyk. Není to však jistota. To, co očekáváme nejvíc, je víra ve skutečnost. Čím větší pravděpodobnost, tím větší víra. Naopak tam, kde ze zkušenosti víme, že mnohokrát nastaly opačné případy, náš zvyk je slabší.

Někdy je pravděpodobnost tak velká, že ji začínáme považovat za jistotu. Např. pohybujeme-li se doma po bytě, jsme stoprocentně přesvědčeni, že se pod námi podlaha nepropadne. Třebaže bydlíme třeba v desátém patře a o konstrukci domu nevíme nic. Ani nás nenapadne o něčem takovém přemýšlet. Jistota to však není. Souvisí to s vírou, protože musíme věřit, že se pod námi podlaha nepropadne. Jinak bychom se vůbec nemohli pohybovat v běžných situacích každodenního života. Hume říká, že naše usuzování z příčin a účinků spadá do oblasti pravděpodobnosti, v běžném životě mu však připisujeme jistotu.¹

5.1.4. Síla, spojující příčinu s účinkem

Při zkoumání obou jevů, příčiny i účinku, si uvědomujeme pouze jejich styčnost v čase a místě, a následnost účinku po příčině, nemůžeme odhalit nějaký jiný vztah mezi nimi. Až po častém opakování jsme zvykem vedeni k tomu, že po objevení se jednoho předmětu, se nám vybaví předmět druhý. Podobnost událostí působí na představivost a vyvolává novou impresi v duchu. Idea nutnosti tedy vzniká z vnitřní imprese. Nutnost existuje v duchu, a ne v objektu.²

Jednotlivé dojmy tvoří samostatné existence, a i když jsou spolu jakkoli spojeny, zůstávají dál samostatné. Nemají tedy žádné vnitřní nutné spojení. Jejich spojitost je sice nutná, ale ne objektivně, nýbrž subjektivně na základě zvyku a víry.³

Jak víme, že příčinná spojitost je nutnou spojitostí? Příčinnou souvislost mezi jevy nepoznáváme a priori, ani a posteriori. I když se nám zdá, že je to díky zkušenosti. Ale ve skutečnosti v sobě zkušenost neobsahuje žádnou příčinnost. Vnímáme jen určitá fakta, jak po sobě následují. Předpokládáme, že v jednom jevu je jakási síla, která způsobuje jev druhý. Tato síla je domnělým spojovacím článkem mezi příčinou a účinkem. Ve skutečnosti ale nemáme žádné oprávnění takto uvažovat.⁴

To, že pocítujeme určité věci v nutném spojení je tedy pouze náš subjektivní pocit. „*Kauzalita je pouze tato námi pocítovaná vnitřní anticipace založená na mimulé zkušenosti.*“⁵

¹ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 86.

² srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 98, 99.

³ srv. TVRDÝ, Josef. Problém skutečností u Davida Huma, 1925, str. 44.

⁴ srv. TRETERA, Ivo. Nástin dějin evropského myšlení. Od Thalety k Rousseauovi, 2002, str. 291.

⁵ MCGREAL, Ian. Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů, 1999, str. 324.

„Po nárazu kulečnickové koule následuje pohyb druhé. To jest vše, co se jeví vnějším smyslům. Duch nepocítuje nijakého citu neboli vnitřního dojmu z této posloupnosti předmětů, není tudíž ani v zvláštním případě příčiny a následku nic, co by ukazovalo k ideji síly neboli nutného sdružení.“¹

Proč můžeme vůlí ovládat pouze některé orgány jako ruce, nohy, atd. ale ne třeba srdce a játra? Vláda vůle nad orgány má určité hranice, které také neznáme. Kdo má amputovanou nohu, vynaloží stejnou vůli k pohybu, ale najednou to nejde. My pocítujeme pouze výsledek, způsob provedení je nad naše chápání. O působení naší vůle se dovídáme ze zkušenosti. Ta nás učí, jak jedna událost následuje po druhé, ale nepoučí nás o skrytém spojení, které je spojuje dohromady.²

Bezprostředním předmětem vůle ale nejsou údy, ale svaly a nervy. Nevnímáme žádné spojení mezi aktem vůle a pohybem těla. Vnímáme pouze jejich stálé sdružení.³ „*Nedovedeme nikdy ani při nejpozornějším pátrání najít nic jiného než posloupnost dějů za sebou.*“⁴

Nedokážeme poznat sílu, energii, která dva jevy spojuje jako nutné spojení. Víme, že oheň doprovází teplo, ale jaký je mezi nimi vztah? Kdybychom to věděli, nepotřebovali bychom zkušenosti k předvídání účinku.

Smyslově poznáváme vždy jen časovou následnost jevů. Kauzální souvislost mezi věcmi poznat nemůžeme. Otázka je, zda když my kauzální souvislost nemůžeme pochopit, tak skutečně neexistuje.⁵

Stálé spojení mezi pohnutkami, volnými akty a činy mají stejný účinek jako stálá spojení mezi fyzickými předměty.⁶ Např. když vím, že můj přítel vždy vykonal, co slíbil, věřím tomu i do budoucna.

¹ srv. ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 229.

² srv. MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 101.

³ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 100.

⁴ Tamtéž, str. 103.

⁵ srv. CORETH, Emerich., SCHOENDORF, Harald. Filosofie 17. a 18. století, 2002, str. 140.

⁶ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 107.

Nabízí se otázka, proč nemá tedy zvyk na všechny lidi stejný účinek. V čem je rozdíl? Proč někteří lidé předčí v uvažování druhé? Podle Huma zde hraje roli lepší pozornost ve sledování příčin a následků, větší zkušenosti, zaujatost, únava, atd.¹ Neboli v zásadě jde u všech o stejný mechanismus, rozdíl je pouze kvantitativní povahy.²

5.1.5. Kritika vědy

S kritikou kauzality souvisí Humova kritika vědy. Je vlastně důsledkem kritiky kauzality. Hume kritizuje vědu, jelikož stojí na představě kauzality jako nutného a objektivního vztahu.

Přírodní vědy usuzují podle častých zkušeností na obecné zákonitosti. Podle Huma ale nelze pouhým shromažďováním faktů stanovovat obecné zákony.³

5.1.6. Humův skepticismus v jeho pojetí kauzality

To, že se nám jeví dva jevy spolu nutně spojené, je pouze náš subjektivní pocit. Jednáme tak na základě zvyku, protože jsme zvyklí tyto jevy vnímat ve vzájemném sledu. Ale objektivně mezi nimi žádné spojení zřejmě není. Nebo alespoň ho nemůžeme poznat.

To, co považujeme za jistotu, je pouhá pravděpodobnost. Žádná jistota není. Huma však říká, že v každodenním životě s jistotou počítat musíme, jinak bychom nemohli hodnotně žít. Tím určitým způsobem svou filozofii popírá.

5.2. Rozum

Dokážeme rozumem postihnout skutečnost? Hume se zabývá otázkou, zda rozumováním můžeme dojít k podstatě věcí a jevů. Svým zkoumáním dochází k tomu, že poznání reality rozumem nemůžeme dosáhnout. Neříká tím ale však, že by rozum neměl žádnou funkci.

¹ srv. MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 150, 151.

² srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 108.

³ srv. CORETH, Emerich, SCHOENDORF, Harald. Filosofie 17. a 18. století, 2002, str. 141.

5.2.1. Vztahy idejí a faktické okolnosti

Všechny předměty lidského rozumu jsou buď vtahy idejí, nebo faktické okolnosti. Rozumování má potom tedy dvě roviny, uvažování dokazující, které se týká vztahu idejí a uvažování morální o faktických okolnostech a existenci.

Vztahy idejí může člověk poznat na základě myšlenkového postupu. Tento vztah nemusí existovat ve skutečnosti. Např. že $1 + 2 = \text{třetina z } 9$, člověk chápe, aniž by musel mít před sebou skutečné věci. „*I kdyby v přírodě nebyl žádný kruh nebo trojúhelník, pravdy dokázané Euklidem by navždy podržely svou jistotu a zřejmost.*“¹ Přemýšlení o těchto vztazích má tedy vždy jeden výsledek.

Naopak vztahy mezi faktickými okolnostmi (reálnými vztahy) mohou vyjadřovat vždy i opak. Opak nemůže být logicky sporný. Můžeme si představit výsledek úvahy, ale stejně tak si dovedeme představit i přesný opak. Např. dokážeme si představit, že slunce zapadne, stejně jako že nezapadne.

Poznání faktických okolností je založeno na již zmíněném vztahu příčiny a účinku. Na faktickou okolnost, která není člověku známa, ukazuje mnoho okolností. Např. z toho, že člověk najde na pustém ostrově hodinky, usoudí, že tu už museli být nějakí lidé.²

Poznávání těchto vztahů ale není a priori, nýbrž vychází ze zkušenosti. Shledáváme určité předměty vždy v souběhu.

Ani chytrý člověk nemohl a priori poznat podle kapalnosti a průhlednosti vody, že ho může zadusit, nebo ze svítivosti a tepla ohně, že ho může spálit. Tak jak se předmět jeví smyslům, v tom neodhaluje příčinu ani účinek. Náš rozum bez zkušenosti nemůže vyvodit závěr ohledně existence a faktických okolností.³

Vztahy příčin a účinků jevíu kolem nás nemůžeme odhalit rozumem, ale zkušeností. Už v předchozí kapitole o kauzalitě bylo uvedeno, že když nějaký předmět člověk nezná, pouze rozumem bez předchozích zkušeností nedojde k tomu, jaký účinek bude předmět mít, neboli člověk nebude umět předmět použít.

¹ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 48.

² srv. tamtéž, str 50.

³ srv. tamtéž, str. 51.

5.2.2. Možnosti rozumu

Na první pohled by se nám mohlo zdát, že lidské myšlení má neomezené možnosti, můžeme myslet i na to, co se vlastně nikdy nestalo, co je za hranicí reality. V myšlení můžeme spojovat nespojitelné. Hume ale tvrdí, že mysl má velmi úzké meze. Omezuje se vlastně pouze na skládání, zvětšování, zmenšování, přesouvání materiálu ze smyslů a zkušenosti. „*Když myslíme zlatou horu, pouze spojujeme dvě slučitelné ideje, zlato a hora, které znám z dřívějšíka.*“¹

Veškerá látka rozumu je buď z vnějšího, nebo vnitřního zážitku. Veškeré vědění, které překračuje hranice popisu smyslových daností, vykazuje Hume za hranice právoplatného poznání.²

Všechny naše ideje můžeme rozložit do předešlých prožitků a pocitů. Veškerý materiál myšlení je odvozen z vnějšího nebo vnitřního prožitku. Mysli pak náleží jen úloha skládání a smíšení.³

Příroda je silnější nežli rozum. Příroda v nás tvoří zvyk, instinkt, který nám přináší vědomí příčinnosti.⁴

5.2.3. Skeptické pochybnosti v otázce poznání rozumem

V uvažování o otázce je označení Davida Huma za skeptika zcela na místě. Hume tvrdí, že rozumem nepoznáváme realitu kolem sebe. Tu poznáváme zkušenostmi a to ještě, jak bude uvedeno v následující kapitole, velmi nedokonale. K pravé podstatě se vlastně nikdy nedobereme.

*„Zajisté musíme vyznati, že příroda postavila nás velmi daleko ode všech svých tajů a že dopřála nám jen známosti několika povrchních vlastností věcí, kdežto skrývá nám ty síly a zásady, na nichž účinek věcí oněch zúplna závisí.“*⁵

Funkci rozumu vidí Hume ve skládání informací poznávaných smysly. Rozum podle Hume nemůže myslet nic, co by dříve nezaznamenaly naše smysly. Z toho vyplývá, že meze rozumu jsou dosti omezené. Poznání rozumem je nemožné.

¹ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 40.

² srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 290.

³ srv. MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 40.

⁴ srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 241.

⁵ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 196.

5.3. Vnější svět

Hume zkoumá otázku poznání skutečnosti, reálného světa. V této kapitole se budeme zabývat Humovými názory na tuto oblast. Můžeme poznat skutečnost? V předchozí kapitole jsme vyvrátili, že bychom mohli skutečnost poznat rozumem. Můžeme ji ale poznat alespoň smysly? Hume je i v tomto skeptický a tvrdí, že pravou podstatu věcí a světa poznat nemůžeme, při čemž ale netvrdí, že by skutečný svět neexistoval.

5.3.1. Existence vnějších předmětů

Hume začíná své zkoumání vnějšího světa otázkou existence vnějších předmětů. Zabývá se tím, zda to, jak se nám předměty jeví, jak je vnímáme, je opravdu jejich skutečná podstata.

Naše uvažování je omezeno pouze na naše dosavadní ideje a dojmy. Náš rozum si neumí vytvořit představu o něčem jiném, co bychom dříve nevnímali. Uvažujeme tedy jen v dimenzi našich idejí a dojmů, což jsou informace dosti omezené. Skutečnost může být jiná, není omezena pouze na to, co my lidé jsme schopni pochopit. Skutečné věci a jejich podstatu nemůže nikdy poznat.

„Nikdy se skutečně nedostaneme ani na krok ze sebe ven.“¹

Vnější předměty vnímáme jako svazek vlastností. Ale o tom, co nazýváme předmětem, věci nemáme žádné poznatky. Představu svazku vlastností nám vytváří naše obrazivost, která má schopnost pokračovat ve své činnosti i když předmět zmizí našim smyslům.²

„Marně byste si namlouvali, že jste poznali přirozenost těles ze své dosavadní zkušenosti. Jejich skrytá přirozenost, a tedy všechny jejich účinky a schopnosti se mohou změnit bez jakékoli změny v jejich smyslových kvalitách.“³

Filozofové se zabývají otázkou, zda Hume věřil ve skutečnou existenci předmětů a kritizoval pouze možnosti našeho poznání, nebo zda ve skutečnou existenci vůbec nevěřil. Hume se ve svých dílech výslovně nevyjadřuje. Z jeho slov ale nevyplývá, že by ve skutečnou existenci nevěřil, proto budeme brát v úvahu spíše tuto variantu.

¹ TVRDÝ, Josef. Problém skutečnosti u Davida Huma, 1925, str. 39.

² srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 242.

³ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 63.

J. P. Wright nazývá toto Humovo pojetí vnější existence jako objektivní skepticismus, kde existence vnějšího světa se bere jako předpoklad a otázkou je pouze to, jak se nám jeví.

Podle Zdeňka Novotného se Hume nesnaží odpovědět na otázku, zda existuje nebo neexistuje vnější svět, zaměřuje se na zkoumání toho, co způsobuje naše přesvědčení, že existuje.¹

5.3.2. Absolutní a empirický předmět

Již jsme naznačili, že Hume rozlišuje absolutní předmět od předmětu, který poznáváme smysly, neboli empirické předmětu.

Absolutní předmět leží mimo naše poznání. Nějak ho ale přece vnímat musíme, jinak bychom o něm nemohli vůbec mluvit.

Hume dochází k závěru, že i absolutno poznávám relativně. Nám je přístupná pouze empirická stránka předmětu, to jak se nám předmět jeví. Což ale nemusí odpovídat jeho skutečné podstatě.²

Nutno připomenout, že tímto Hume zásadně ovlivnil Kanta a jeho věci o sobě a věci pro nás.

Můžeme uvažovat pouze o tom, co je přístupné našim smyslům. Musíme svá zkoumání omezit pouze na smyslové jevy, jinak budou naše uvažování plné zmatku a nejistoty. Protože nic víc než jevovou stránku předmětů poznat nemůžeme.³

Idea předmětu není nic víc než souhrnem smyslových kvalit. Přesto tuto složeninu považujeme za jednu věc. Nevnímáme oddělenost vlastností, protože naše mysl přechází od jedné vlastnosti ke druhé plynule a lehce.⁴

5.3.3. Trvalá existence

Podle Hume obsahují předměty, o jejichž vnější existenci jsme přesvědčeni, ještě nějaký jiný princip kromě živosti a síly. Naše bolesti a strasti na nás působí někdy více a silněji než vnější předměty. Přesto jim nepřisuzujeme vnější existenci.

Hume tedy pátrá po tom, co v nás vzbuzuje vědomí vnější existence. Dochází k závěru, že je to jakási trvalost předmětů. Tím se liší od prchavých dojmů. Jsme zvyklí

¹ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 161.

² srv. TVRDÝ, Josef. Problém skutečnosti u Davida Huma, 1925, str. 39.

³ srv. Tamtéž, str. 39.

⁴ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 160.

vnímat předměty kolem nás a jsme si jisti, že když zavřeme a otevřeme oči, budou stejné a na stejném místě jako předtím.

I když se někdy díváme na předměty a zdá se nám, že se změnily, přesto v nich nacházíme jakousi souvislost. Člověk tedy předpokládá trvalou existenci vnějších předmětů a tím i trvalou existenci světa.¹

Lidská obrazivost, která je objektem uvedena v činnost, pokračuje ve své činnosti, i když už na nás objekt bezprostředně nepůsobí, „*jako loď, uvedená vesly v pohyb, pokračuje v pohybu i bez impulsu.*“² Je to jakási duševní setrvačnost, jež vzbuzuje pocit trvalosti.

Hume jako skeptik ale chápe toto poznání jako nesprávné, neboť stojí nad zkušeností. Opět tu přistupuje víra. Hume proto dochází k závěru, že vědomí existence vlastně stojí na iracionálních základech.³

Předměty kolem nás se neustále mění, objevují se a mizí, nic jiného nemůžeme zkušeností poznat. Připisujeme vjemům identitu. Vjemy mohou existovat ve vědomí a soudíme, že i mimo vědomí jako předměty, instinktivně usuzujeme na vnější existenci.⁴

Hume chápe hmotný svět jako existenci zcela nezávislou na tom, jak si ji my uvědomujeme, zda si ji vlastně uvědomujeme. Na rozdíl od Johna Locka, který se domníval, že vnější svět vnímáme smysly, Hume tvrdí, že smysly vnímáme pouze impresy, což nejsou hmotné předměty, ale jen obsahy našeho vědomí. Člověk nemá žádný prostředek k tomu, aby překlenul propast mezi obsahy našeho vědomí a skutečným světem. Svět sice může existovat, ale my nejsme s to ho poznat.⁵

5.3.4. Substance

Locke tvrdil, že substance je trvalé spojení jednoduchých idejí. Měl za to, že existuje nějaká trvalá substance jako nositel trvale spojených vlastností. Hume odmítá tento názor. Nemáme o předmětu abstraktní představy, nýbrž představy, jež mají základ ve vjemech a počítcích. Nemáme vjem, který by byl základem pojmu substance.

¹ srv. TVRDÝ, Josef. Problém skutečnosti u Davida Huma, 1925, str. 46, 47.

² tamtéž, str. 47.

³ srv. Tamtéž, str. 47, 48.

⁴ srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 242.

⁵ srv. MCGREAL, Ian. Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů, 1999, str. 324.

Vnímáme jen smyslově poznatelné vlastnosti. To co slyším, vidím nebo nahmatávám je jen svazek počitků různých smyslových čidel (sluchu, zraku, hmatu), které jsou v trvalém spojení.

Jsme zvyklí vnímat věci v těchto trvalých spojeních, proto předpokládáme, že existuje nějaký společný nositel těchto vlastností, nějaká substance. Ale substanci nemáme šanci poznat, ani rozumem ani smysly. Takové uvažování je zcela neoprávněné.¹

Co by zbylo, kdybychom předmětu odebrali všechny jeho smyslové kvality? K odpovědi na tuto otázku nemáme a zřejmě nikdy nebudeme mít dostatek informací. Přirozeně bychom odpověděli, že zbude nějaká podstata věci, ale protože tu poznat nemůžeme, měli bychom brát takové úvahy s rezervou, jsou to pouze lidské dohady.

5.3.5. Nepoznatelnost reálného světa

Humovy závěry z tohoto uvažování jsou dost skeptické. Člověk nepoznává reálné věci, pouze jakési trvalé svazky smyslových vlastností.

Naše poznání celého smyslového světa jsou vlastně jen smyslové kvality, které nemají objektivní realitu. Skutečnost není dosažitelná.²

Hume ale neodmítá pouze materiální substanci, ale i substanci duchovní. Tomu tématu bude věnována následující kapitola.

5.4. Duchovní substance

V této kapitole se budeme zabývat otázkou duchovní substance. Co je podle Hume duchovní substance? Můžeme mluvit o lidské duši, potažmo o nějaké vyšší substanci?

V minulé kapitole jsme dospěli k závěru, že Hume popírá materiální substance. Jak ale chápe substance duchovní?

¹ srv. CORETH, Emerich., SCHOENDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*, 2002, str. 141, 142.

² srv. Tamtéž, str. 142.

5.4.1. Duše

Hume se věnuje převážně otázce lidského poznání. Jak již bylo uvedeno, naše poznání se skládá z dojmů a idejí, které na základě zkušenosti, určitými způsoby spojujeme a kombinujeme. V procesu poznání není mnoho místa pro subjekt poznání, pro substanci.

Duchovní substance neboli duše, je tím, co spojuje a drží naše představy pohromadě. Podle Huma nemůžeme ale poznat nic víc než vjemy. To, co je spojuje, poznat nemůžeme.

Uvádí se, že z tohoto Humova poňání vychází tzv. psychologie bez duše, která psychické procesy vykládá na základě asociací představ.¹

Pokud bychom tvrdili, že duše existuje, museli bychom o ní mít nějakou ideji a impresi. To ale nemáme. Duše je tedy nepoznatelná. Hume dokonce tvrdí, že nic jiného kromě vjemů, obsahů vědomí, které vlastně tvoří duši, neexistuje. „*Pouze následné vjemy jsou tím, co vytváří duši...*“²

Substance stojí mimo empirická fakta, nemáme žádné prostředky k tomu, ji poznat.

Substanci chápeme jako něco, co drží naše představy pohromadě. Hume ale říká, že nemůžeme pozorovat nic jiného než právě tyto vjemy a představy. Nepozorujeme žádné ramínko, které by drželo vjemy pohromadě.³

Duševní jednota vzniká na základě paměti, spojuje duševní stavy. Toto spojení je druhotné, vzniká v naší reflexi. Představa identického já je fikce. Toto vyloučení jednotné duše bývá nazýváno duševním atomismem.⁴

Hume tedy nejen že zpochybňuje existenci duchovní substance, ale tvrdí, že nemáme žádnou ideu či impresi našeho vlastního já. „*Nikdy, v žádném čase, nemohu zachytit své já bez nějaké percepce a nikdy nejsem schopen pozorovat nic jiného než percepci. Když jsou mé percepcce odstraněny ..., nejsem si vědom sebe sama.*“⁵ Podle Huma nemáme percepci jednotného a trvajícího subjektu. O lidech, kteří tvrdí, že tuto

¹ srv. TRETERA, Ivo. Nástin dějin evropského myšlení. Od Thalety k Rousseauovi, 2002, str. 292, 293.

² MCGREAL, Ian. Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů, 1999, str. 324.

³ srv. TRETERA, Ivo. Nástin dějin evropského myšlení. Od Thalety k Rousseauovi, 2002, str. 292.

⁴ srv. TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filosofie, 1947, str. 242.

⁵ NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 165.

percepci mají, Hume říká: „ ... o zbývajících lidech se mohu odvážit tvrdit, že nejsou ničím jiným než svazkem či souhrnem rozličných percepcí.“¹

Myslí to tedy Hume tak, že substance, naše duše, existuje, ale bez impresí si ji nejsme schopni uvědomovat, nebo že nic takového jako duše není? Z uvedeného citátu se zdá, že až na lidi, kteří nechápou, že nemohou mít percepci substance, Hume existenci substance jako takové nepopírá.

5.4.2. Osobní identita

Hume se zabývá otázkou, proč následnost a přerušovanost považujeme za totožnost, z jakého důvodu vzniká tento jednotící princip. Přičemž se tento princip uplatňuje při materiálních i duchovních substancích. Přejít mezi percepcemi vytváří fikci identity.

Je to otázka související s pamětí. Bez ní bychom pocít identity neměli. Ale jak je tomu v časových dimenzích, které překračují kapacitu paměti? Zajímavé, je, že sám Hume neměl v této otázce zcela jasno. „ ... při přísnějším zkoumání oddílu o osobní totožnosti zjišťuji, že se nacházím v takovém bludišti, že ... ani nevím, jak korigovat své předchozí názory, ani jak je uvést v soulad.“²

„Přisuzování identity sobě samému netkví v přítomnosti nějakého duchovního podkladu, ale spíše ve schopnosti ztotožňovat svazky obsahující minulé a přítomné percepcce neomezeně jedny s druhými.“³

Podle B. Strouha, kterého ve své knize cituje Z. Novotný, není identita pouhou jednotou idejí a impresí, neboť kromě jednoty obsahuje právě také čas.⁴

Substance je totiž tvořena nejen zrovna přítomnými impresemi, ale i impresemi už minulými. To v nás upevňuje pocit identity.

¹NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 165.

²Tamtéž, str. 166.

³tamtéž, str. 167.

⁴srv. Tamtéž, str. 169.

5.4.3. Lidské tělo

Hume se ve svých zkoumáních zabývá člověkem, kterého chápe jako duši. Nezmiňuje se ale o fyzické stránce člověka. Když mluví Hume o identitě osobnosti, nezahrnuje tu problém lidského těla.

I Humovi předchůdci Locke a Berkeley přijali karteziánský předpoklad o netělesnosti subjektu, všechny tělesa i lidské tělo jsou podle nich elementy vnějšího světa.

Hume ale není skeptický k fyzickému světu, spíše se snaží dojít k poznání vnitřního světa s větší jasností nezávisle na tělesnosti.¹

5.4.4. Bůh a náboženství

Na Humovi otázky o duchovní substanci plynule navazuje zkoumání nejvyšší substance – Boha.

O Bohu jako nejvyšší duchovní substanci nemůžeme s jistotou nic tvrdit. Na všechny otázky je konečně skepticko – agnostické stanovisko, neboť nepoznáváme nic víc než impresi. O Bohu nemáme žádnou impresi ani ideu.

Náboženství je potom podle Huma založeno na iracionálních základech. Neboť vše, co lidé o Bohu smýšlí, jsou nepodložené domněnky.

Humova kritika kauzality a substance popírá veškeré snahy dokázat boží existenci z příčinného vztahu mezi Bohem a světem.

Pokud odmítá Hume pojem duše, samozřejmě tím popírá i nesmrtelnost duše. *„Jestliže je duše nesmrtelná, musela by existovat před naším narozením. A tak jako existence před naším narozením neměla pro nás žádný význam, nebude ho mít ani po smrti.“*²

Hume současně kritizuje i zázraky. Tvrdí, že zázraky jsou porušení přirozeného zákona. Přesto se nedá říci, že by byl Hume nevěřící. A označen ho za ateistu by bylo zavádějící zjednodušení.

Hume vystupuje proti označení náboženství jako racionálního. Tvrdí, že náboženství je založeno na citu a víře, rozhodně ne na rozumu.

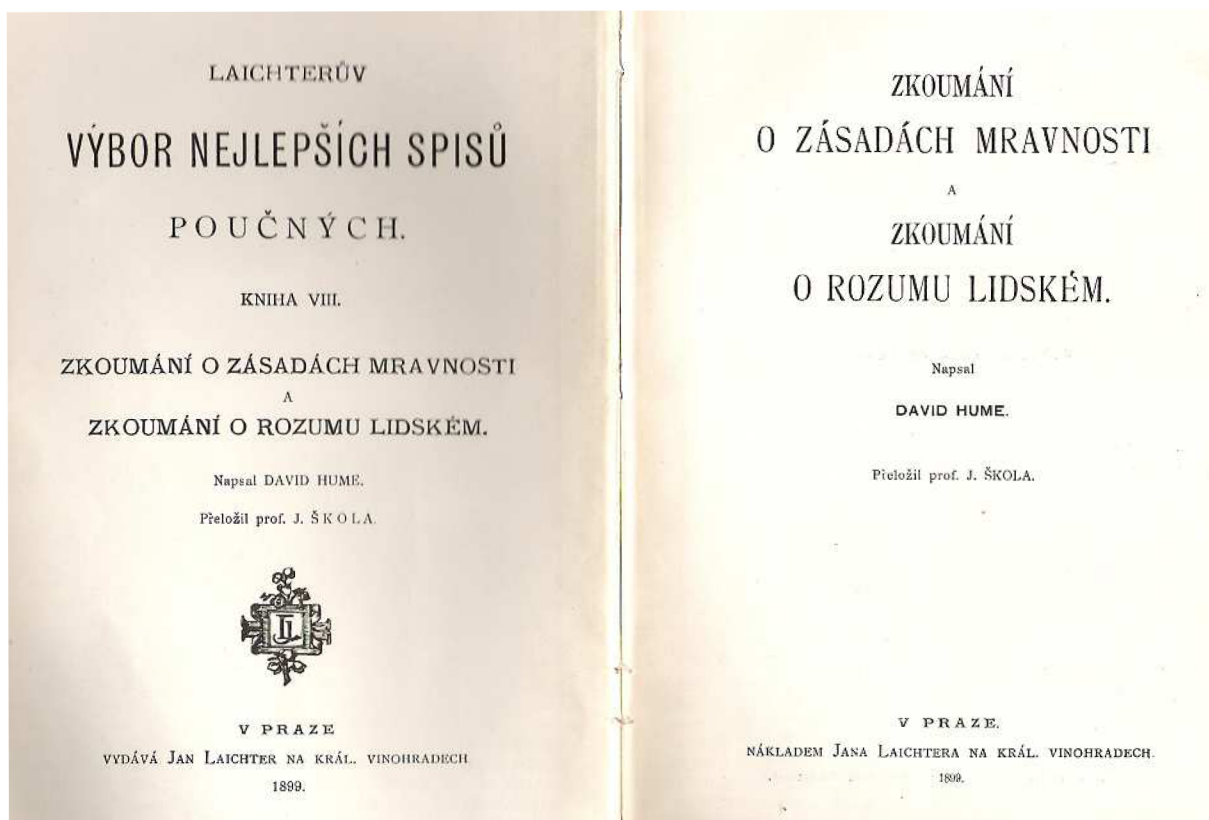
¹ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 174.

² TRETERA, Ivo. Nástin dějin evropského myšlení. Od Thaleta k Rousseauovi, 2002, str. 294.

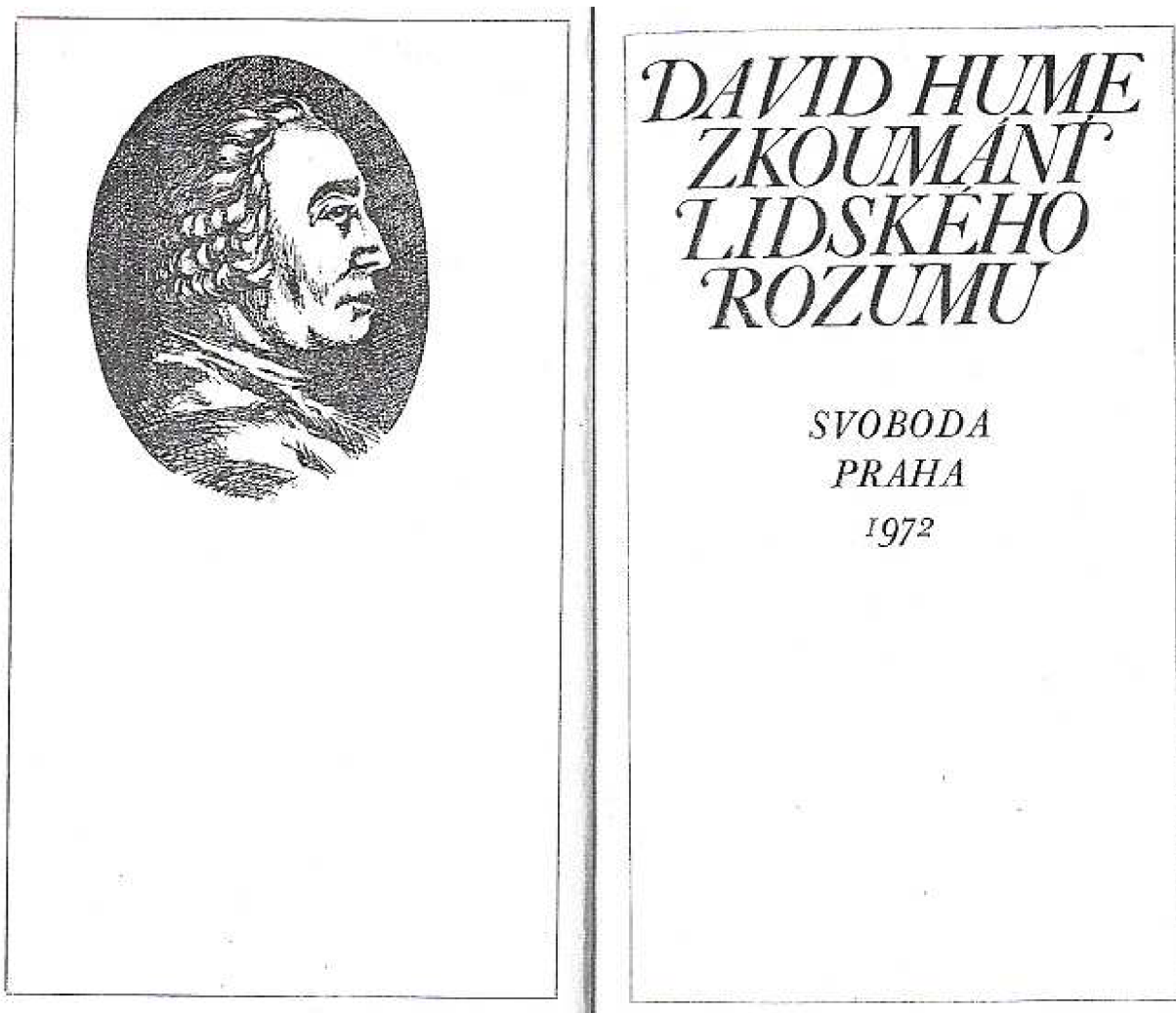
5.4.5. Skeptické pochybnosti o duchovní substanci

Z předchozích kapitol nevyplývá zcela jasně, že by Hume vyloženě odmítal existenci duše. Spíše popírá to, že bychom si mohli uvědomovat něco víc než impresi. Stejně tak netvrdí jistě, že Bůh není, ale říká, že nemáme žádný důvod, abychom si to mysleli.

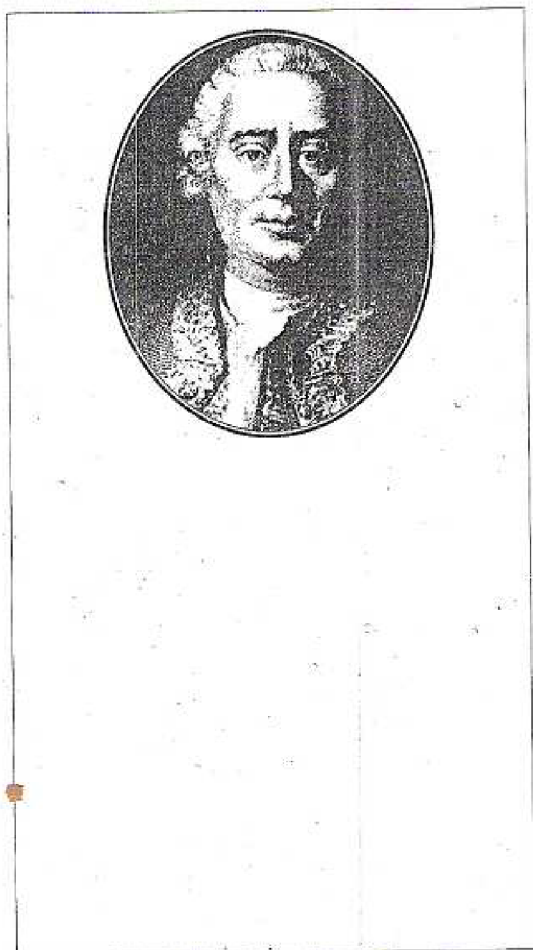
Skepticismus se projevuje stejně ve všech oblastech jeho zkoumání. Neodmítá jednoznačně existenci, vnějších předmětů, substance, atd., ale tvrdí, že naše schopnosti poznání jsou natolik omezené, že o takových otázkách, které přesahují naše zkušenosti z běžného života, nemůžeme vůbec uvažovat. Podstata světa nám zůstává skryta.

Obr. 5: David Hume. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, překlad J. Škola, 1899

Obr. 6: David Hume. Zkoumání lidského rozumu, překlad Vojtěch Gaja, 1972

D a v i d
H U M E
Z k o u m á n í
o l i d s k é m
r o z u m u

N a k l a d a t e l s t v í
S v o b o d a
1 9 9 6

Obr. 7: David Hume. Zkoumání o lidském rozumu, překlad Josef Moural, 1996

6. Srovnání překladů „Zkoumání o lidském rozumu“

V další části práce se pokusíme srovnat překlady Humova stěžejního díla Zkoumání lidského rozumu. Nejprve uvedeme pár slov o vzniku tohoto díla, a čím se liší od původního Pojednání o lidské přirozenosti. Poté přiblížíme osobnosti jednotlivých překladatelů. V dalších kapitolách se pokusíme srovnat celkové stěžejní rozdíly mezi překlady a nakonec bude srovnána jedna konkrétní kapitola ze všech překladů.

6.1. „Zkoumání o lidském rozumu“ – vznik

Jak již bylo uvedeno v kapitole o Humově životě a díle, David Hume napsal už jako velmi mlád, vychází v jeho 27 letech, své první dílo Pojednání o lidské přirozenosti (A treatise on human nature), které bohužel nemělo velký úspěch. Hume sám později toto dílo zavrhl. Cítil vinu, že dílo vydal moc brzy, zároveň se obával, aby mu takové radikální myšlenky nepřinesly problémy.

Josef Moural cituje ve své knize Kempa Smithe, který o Humovi napsal, že kdyby to bylo v Humových silách, všechny výtisky Pojednání by sám naházal do ohně.¹

V roce 1748 vydává přepracovanou první knihu Pojednání o lidské přirozenosti, známou pod pozdějším názvem Zkoumání o rozumu lidském (An Enquiry concerning human understanding).

Obě díla se co do obsahu i struktury dosti liší. Někteří filozofové se zabývají právě srovnáváním těchto dvou děl. Názory na obě knihy jsou u filozofů různé. Někteří považují za stěžejní Pojednání o lidské přirozenosti, jiní naopak považují za rozhodující v Humově filozofii teprve Zkoumání o lidském rozumu.

Na to, že je pro mnoho filozofů považováno Zkoumání o lidském rozumu za zásadní Humovo dílo, měl vliv sám David Hume. On sám své první dílo odmítl s tím, že jeho myšlenky vystihuje více právě Zkoumání. Je otázkou na kolik v tomto hrál roli Humův myšlenkový posun a nakolik touha po uznání veřejnosti.

Než se pustíme do samotného srovnávání překladů Zkoumání o lidském rozumu, je velmi zajímavé a důležité pokusit se najít hlavní rozdíly, v čem se od sebe liší

¹ srv. SOBOTKA, Milan, ZNOJ, Milan, MOURAL, Josef. Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela, 1993, str. 71.

Pojednání o lidské přirozenosti a pozdější Zkoumání o rozumu lidském. Je to otázka, která dodnes není jasně zodpovězena a možná ani nikdy nebude. Pokusíme se tedy představit zásadní rozdíly, aniž bychom hodnotily, které z děl má v Humově filozofii větší význam.

6.1.1. Srovnání Pojednání o lidské přirozenosti a Zkoumání o lidském rozumu

Pojednání o lidské přirozenosti je psáno složitým jazykem, obsahuje složité formulace.

Čtenář musí pročíst stovky stran textu, aniž by bylo jasné, k čemu je autor použije, to se dozví až na konci, pokud četl poctivě. Je těžké najít hlavní sdělení knihy. Není jasné, co je autorovo mínění.¹ Kniha klade na čtenáře vysoké nároky, není proto přijatelná pro širší veřejnost.

Pojednání o lidské přirozenosti obsahuje kapitoly, které ve Zkoumání vůbec zahrnuty nejsou. Zdá se, že Hume z obavy z veřejného mínění, schválně vypouští zásadní kapitoly jako je pojetí prostoru, času, otázky o substanci a duši. Hume se zřejmě obával, že by byl veřejností nařknut z ateismu. To, že byly tyto kapitoly v Pojednání obsaženy, bere sám Hume jako mladickou nerozvážnost. Zkoumání také obsahuje kapitoly navíc oproti Pojednání. Jsou to kapitoly O zázracích a O zvláštní prozřetelnosti a budoucnosti.

Zkoumání o lidském rozumu bylo oproti Pojednání značně zpopularizováno. Hume sám to vysvětluje v první kapitole Zkoumání, která se nazývá O různých druzích filozofie. Hume zde dělí filozofii na snadnou (srozumitelnou) a hlubokou (abstraktní). Snadná filozofie je psána lehčí formou, přístupným stylem, zabývá se těmi nejnápadnějšími skutečnostmi ve světě. U čtenářů je oblíbenější než hluboká filozofie.

Její chyby nemají takové následky jako chyby ve filozofii hluboké. Naopak abstraktní filozofie vede k obecnosti, běžnému čtenáři se to zdá nesrozumitelné a příliš abstraktní. Většina lidí tedy dává přednost snadné filozofii. Ale ani jedna z nich není špatná. Nejlepší je, podle Huma, jít zlatou střední cestou, nenechat se příliš strhnout ani jedním extrémem.

¹ srv. SOBOTKA, Milan, ZNOJ, Milan, MOURAL, Josef. Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela, 1993, str. 71, 72.

Z těchto Humových slov můžeme dospět k závěru, proč Hume své první dílo takto přepracoval a zpopularizoval. Sám věděl, že Pojednání o lidské přirozenosti je pro většinu čtenářů dosti nesrozumitelné a on sám chtěl mít zřejmě větší úspěch i u širší veřejnosti, což se mu podle všeho podařilo.

Zkoumání lidského rozumu bylo do češtiny přeloženo celkem třikrát. Poprvé v roce 1899 J. Školou, později v roce 1972 Vojtěchem Gajou a poslední překlad je od Josefa Mourala z roku 1996.

6.2. J. Škola – Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském

Poprvé bylo Humovo Zkoumání o lidském rozumu přeloženo do českého jazyka v roce 1899 J. Školou. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském jsou dvě knihy z původního Pojednání o lidské přirozenosti (Pojednání obsahuje celkem tři díly). Pro tuto práci má význam hlavně Zkoumání o rozumu lidském, proto se budeme zabývat pouze touto částí.

O J. Školovi bohužel není k dispozici mnoho informací, zřejmě hlavně z toho důvodu, že překlad je už dosti starý.

6.3. Vojtěch Gaja – Zkoumání lidského rozumu

Gajův překlad Zkoumání lidského rozumu je z roku 1972.

Obr.8: Vojtěch Gaja

Vojtěch Gaja se narodil 28. 7. 1912 jako poslední ze 14 dětí rolníka Gaji v Miškovcích. Studoval na gymnáziu v Kroměříži a v Brně. Absolvoval kurz Státní pedagogické akademie a poté působil jako učitel na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.

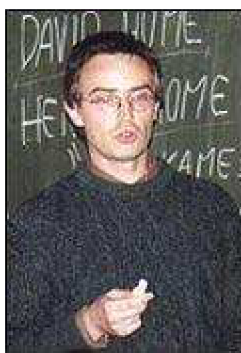
V roce 1946 se přihlásil ke studiu výtvarného umění a estetiky na univerzitě Palackého v Olomouci. Po získání doktorátu v roce 1951 působil jako samostatný překladatel a jazykový poradce na lékařské fakultě olomoucké univerzity. V roce 1958 byl kvůli náboženským názorům propuštěn a působil jako dělník.

Gaja překládal ze 17 jazyků, např. z latiny, řečtiny, němčiny, angličtiny, francouzštiny, ruštiny, polštiny, litevštiny a lotyšštiny. Celkem přeložil více jak 70 knih a sám psal také povídky.

V roce 1972 se vrátil na univerzitu Palackého. 23. 5. 1992 zemřel.¹

6.4. Josef Moural – Zkoumání o lidském rozumu

Mouralův překlad je zatím poslední, pochází z roku 1996.

Obr. 9: Josef Moural

Josef Moural se narodil 25. 12. 1957. Vystudoval akademické gymnázium v Praze, poté absolvoval studium na Matematicko – fyzikální fakultě UK. V roce 1990 dosáhl na UK titulu RNDr v oboru matematika. Absolvoval postdoktorandský studijní pobyt na Oxford University.

O roku 1987 do roku 1993 působil jako vědecký pracovník Filosofického ústavu Akademie věd ČR. Od roku 1991 je vědeckým pracovníkem Centra pro teoretická studia na UK.

Od roku 1993 působí také jako Research Assistant na univerzitě ve Virginii a vyučuje na ÚFAR UK.²

¹ srv. <http://www.jirikalab.estranky.cz/clanky/vojtech-gaja/prekladatel-a-spisovatel-vojtech-gaja>

² srv. <http://www.cfb.cuni.cz/html/lide/moural.htm>

6.5. Celkové srovnání překladů

Jak už bylo možné si všimnout v nadpisech minulých kapitol, překladatelé se nepatrně liší i v názvu díla, podle J. Školy Zkoumání o rozumu lidském, podle V. Gaji Zkoumání lidského rozumu a podle J. Mourala Zkoumání o lidském rozumu. V tomto případě jde o stejný obsah, je to jen hra se slovy. Samozřejmě na to má vliv dobová čeština. Nicméně je dobré si tuto maličkost uvědomit.

J. Škola, V. Gaja i J. Mural se liší v překladu některých základních pojmů Humovy filozofie. Některé odlišnosti v překladu nemají velký význam na celkový obsah díla, některé jsou naopak docela zásadní.

6.5.1. Dělení filozofie

V první kapitole se Hume věnuje dělení filozofie na dva druhy. Všichni tři překladatelé se v zásadě shodují v tomto dělení, nicméně každý z nich používá trochu jiné výrazy.

J. Škola dělí filozofii na snadnou, samozřejmou a na filozofii přesnou, temnou.

V překladu V. Gaji je to dělení na srozumitelnou, blízkou a abstraktní, nesnadnou.

J. Mural použil dělení na filozofii snadnou a hlubokou.

Vidíme tedy, že podstata pojmů zůstává stejná. Filozofie snadná, neboli samozřejmá, srozumitelná nebo blízká vyjadřuje tentýž obsah stejně jako tomu u filozofie přesné, temné, abstraktní, nesnadné nebo hluboké.

Rozdíl mezi těmito dvěma druhy filozofie byl již naznačen v kapitole 6. 1. 1. Srovnání Pojednání o lidské přirozenosti a Zkoumání o lidském rozumu.

6.5.2. Percepce, ideje a impresie

Autoři se liší v překladu pojmů „perception“, „impression“ a „idea“. Duševní vjemy jsou podle Hume dvojího druhu: ideje a impresie. Impresie jsou vjemy, které na nás právě v určitou dobu působí. Vidíme je, slyšíme, pocítujeme, atd. Naopak ideje jsou zpětně vybavované, méně intenzivní vjemy.

Překladaelé se opět shodují, co se týče významu, každý ale pojmenovává tyto pojmy jinak. Podle anglicko – českého slovníku znamená slovo „perception“ vnímání, vjem.¹ Perception je to, co na nás určitým způsobem působí, co vnímáme.

J. Škola užívá pro perception pojmu doznatky, V. Gaja používá slovo vjem a J. Moural ponechává cizí slovo percepcce.

Co se týče slova „impression“, uveďme opět nejprve slovníkový překlad slova, znamená to dojem.²

Pro tento pojem zvolil i J. Škola a V. Gaja slovo dojem. Zároveň při tom ale zdůrazňují, že pro slovo impression není ani v angličtině ani v češtině jiný vhodný termín. Používají tedy slovo dojem, ale upozorňují, že ho používají poněkud v jiném smyslu, než jsme zvyklí. „*Slovem dojem rozumíme všechny své živější vjemy, když slyšíme, vidíme, cítíme, milujeme, nenávidíme nebo chceme.*“³

Problému v překladu slova impression si je vědom i J. Moural a ponechává proto slovo opět v původním tvaru, tedy imprese.

Ke slovu „idea“ je podle slovníku českým ekvivalentem slovo myšlenka nebo nápad, používá se ale často původní slovo idea.⁴

Slovo idea nechávají všichni tři autoři v původním tvaru. Všichni však ještě nabízí druhou variantu a to slovo „myšlenky“. J. Škola a V. Gaja potom ještě slovo „představy“.

6.5.3. Faktické okolnosti

Pro název této podkapitoly je použit Mouralův překlad pro Humův pojem „matter of fact“. Touto kapitolou se budeme v práci zabývat dále ještě podrobněji, proto se zde jen krátce zmíníme o základních odlišnostech v pojmových překladech.

Hume dělí předměty lidského zkoumání na dvě skupiny a to na vztahy idejí a faktické okolnosti. Jak už jsme uvedli pojem „idea“ je překladem všech tří autorů, proto se neliší ani ve slovním spojení „vztahy idejí“.

¹ srv. TOMANOVÁ, Inka, UCHYTIL, Vladimír. Anglicko – český, česko – anglický slovník, 1994, str. 191.

² srv. Tamtéž, str. 143.

³ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 44.

⁴ srv. TOMANOVÁ, Inka, UCHYTIL, Vladimír. Anglicko – český, česko – anglický slovník, 1994, str. 140.

Naopak je tomu ovšem v pojmenování „matter of fact“. J. Škola překládá tento pojem jako věc skutečná, neboli skutečnina, V. Gaja také jako věc skutečná. Naopak J. Moural nepovažuje takový překlad tohoto pojmu za vhodný a sám používá označení „faktická okolnost“.

Rozdíl mezi vztahy idejí a faktickými okolnostmi (věcmi skutečnými) bude rozebrán v kapitole 6. 6. Srovnání kapitoly „Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu“

6.5.4. Obyčejný život

Pojem „obyčejný život“ je termín, který používá jak J. Škola tak V. Gaja pro Humův termín „common life“.

Zde se překladatelé liší částečně i v chápání termínu. Většina autorů, jako J. Škola, V. Gaja, Z. Novotný, rozumí pojmem common life obyčejný, běžný, všední život. V anglickém jazyce slovo „common“ znamená společný, obecný, běžný, normální.¹

J. Moural proto chápe slovo „common“ jako běžný i společný.

„Jako neanglista si Moural neuvědomuje, že význam slova common není směsicí významů obyčejný a společný, ale v jednotlivých konkrétních případech znamená v češtině vždy jen buď obyčejný, nebo společný, přičemž volba mezi obyčejný a společný při překladu anglického common vychází právě z jeho spojení s následujícím slovem, případně z dalšího kontextu.“²

J. Moural považuje překlad „běžný život“ za nedostatečný, jelikož nebere v úvahu právě význam „společný“. Moural tedy pojmenovává termín „common life“ jako „společný svět“, neboli běžný život ve společném světě. Zároveň si uvědomuje, že překlad je v tomto případě dosti volný, nicméně volí ho jako nejvhodnější variantu.

¹ srv. TOMANOVA, Inka, UCHYTIL, Vladimír. Anglicko – český, česko – anglický slovník, 1994, str. 77.

² NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 15.

6.6. Srovnání kapitoly „Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu“

6.6.1. Předměty lidského rozumu

Jak už jsme uvedli v kapitole 6.5.3. Faktické okolnosti, Hume dělí předměty lidského rozumu, zkoumání na dva druhy, a to na vztahy idejí a faktické okolnosti podle Mourala nebo věci skutečné podle Školy a Gaji.

„Všechny předměty lidského rozumu neb bádání dají se přirozeně rozdělití ve dva druhy, totiž ve vztahy idejí a ve věci skutečné neboli skutečniny.“¹

„Všechny předměty lidského rozumu nebo zkoumání se dají rozdělit na dva druhy: na vztahy idejí a věci skutečné.“²

„Všechny předměty lidského rozumu či zkoumání mohou být přirozeně rozděleny na dva druhy, totiž na vztahy idejí a faktické okolnosti.“³

6.6.2. Vztahy idejí

Mezi vztahy idejí patří vědy jako geometrie, algebra, aritmetika. Jsou to vědy, které obsahují tvrzení, která se dají na základě důkazu nebo intuitivně zjistit.

„Že třikrát pět je polovicí třiceti, vyjadřuje vztah mezi těmito čísly. Věty toho druhu dají se objeviti pouhým úkonem myšlenkovým, nezávisle na všem, co kdekoli ve všemmíru existuje.“⁴

„Věta: třikrát pět je polovicí z třiceti vyjadřuje vztah mezi těmito čísly. Na poučky tohoto druhu přijdeme pouhým úkonem myšlení nezávisle na existujících věcech.“⁵

¹ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 188.

² GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 54.

³ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 48.

⁴ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 188.

⁵ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 54.

„Že třikrát pět se rovná polovině z třiceti vyjadřuje vztah mezi těmito čísly. K větám tohoto druhu lze dospět pouhým myšlenkovým výkonem bez závislosti na tom, zda cokoli ve vesmíru vůbec existuje.“¹

Zamysleme se nyní nad tím, co můžeme z uvedených citací vyvodit. Moural místo „myšlenkové úkony“ používá termín „myšlenkové výkony“, což není významná odlišnost. Jméno tím ale i název kapitoly „Skeptické pochybnosti o výkonech rozumu“ místo „Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu“, jak je tomu u Gaji a Školy.

Překlad z roku 1899 od J. Školy obsahuje dnes již nepoužívaná slova jako všemmír, apod. I tvar slov je odlišný od dnes používaných slov, např. myšlenkový, dnes myšlenkový.

Gaja se na rozdíl od Školy a Mourala nezmiňuje o „vesmíru“ a vyjadřuje obsah sdělení pouze jako „existující věci“.

6.6.3. Faktické okolnosti neboli věci skutečné

Nyní si uvedme, jak se překladatelé vyjadřují k faktickým okolnostem neboli věcem skutečným.

„Skutečniny, kteréž jsou druhým předmětem lidského rozumu, nezjišťují se tímž způsobem, aniž je naše přesvědčení o jejich pravdivosti, jakkoli veliké, takové jako předchozí. Vždy jest možný opak každé skutečniny, poněvadž nemůže nikdy obsahovati odpor a dá se představití duchu s touž lehkostí a zřetelností, jakoby co nejvíce skutečnosti vyhovoval. Že slunce zítra nevyjde, jest tvrzením neméně srozumitelným a neobsahuje více odporu než tvrzení, že vyjde.“²

„Skutečné věci, což je druhý předmět lidského rozumu, jsou poznávány jinak, naše jistota o jejich pravdě je sice velká, ale ne tak jako ta první. Vždycky je možný opak takové skutečné věci, ta totiž nemůže obsahovat spor a lze si ji představit stejně snadno a zřetelně, jako kdyby odpovídala skutečnosti. Věta, že slunce zítra nevyjde, není méně srozumitelná a neobsahuje větší spor než tvrzení, že vyjde.“³

„O faktických okolnostech, které jsou druhým předmětem lidského rozumu, se nepřesvědčujeme stejným způsobem a ani evidence jejich pravdivosti, byť by byla

¹ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 48.

² ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 188, 189.

³ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 54, 55.

sebevětší, není stejné povahy jako v předchozím případě. Opak každé faktické okolnosti je vždycky možný, nemůže totiž nikdy být logicky sporný a mysl si jej může představit stejně snadno a stejně zřetelně, jako by odpovídal skutečnosti. Že slunce zítra nevyjde není věta o nic méně srozumitelná než ta, že nevyjde.“¹

Jak vidíme, podstata sdělení tohoto odstavce kapitoly, vyjádřená ve všech překladech, je stejná. Autoři se rozcházejí pouze v dílčích termínech a pojmech, což je z velké míry dáno velkými časovými rozmezími vzniku překladů a samozřejmě i individuální volbou slov a vyjádření autorů.

6.6.4. Poznávání existence předmětů

Hume se zabývá otázkou, jak, kromě našich smyslů, poznáváme existenci předmětů. Upozorňuje, že touto otázkou se v dějinách filozofie zabývalo pouze málo filozofů a proto jsou případné chyby v tomto zkoumání omluvitelné, protože vlastně nemá z čeho vycházet.

„Lze podotknouti, že tento díl filosofie byl málo pěstěn i starými i novými, a proto lze omluviti pochybnosti a omyly naše v bádání tak důležitém, ...“²

„Je vidět, že tato část filosofie byla málo pěstována, přehlíželi ji myslitelé staří i noví. Naše pochybnosti a omyly jsou v tomto důležitém zkoumání proto omluvitelné, ...“³

„Lze pozorovat, že tato část filosofie byla málo pěstována, ať ve starověku nebo v moderní době, pochybnosti a omyly, jimž se nevyhneme při provádění tak důležitého zkoumání, mohou tedy být tím omluvitelnější, ...“⁴

V překladech si můžeme povšimnout rozdílu ve vyjádření doby, kdy se podle Huma filosofové uvedenou otázkou nezabývali.

6.6.5. Vztah příčiny a účinku

Hume tvrdí, že naše uvažování o věcech vždy vychází ze vztahu příčiny a účinku. Tento vztah může mít několik podob. Škola, Gaja a Moural se liší v pojmenování těchto vztahů.

„... vztah ten jest buď blízký nebo vzdálený, posloupný nebo souběžný.“⁵

¹ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 48, 49.

² ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 189.

³ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 55.

⁴ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 49.

⁵ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 190.

„... tento vztah je buď těsný, nebo volný, posloupný nebo souběžný.“¹

„... tento vztah je buď blízký, nebo vzdálený, jedinečný, nebo několikanásobný.“²

Hume je přesvědčen, že informace o vztahu příčina a účinku nemáme a priori, ale získáváme je ze zkušenosti, když shledáváme, že určité předměty „... jsou spolu stále sdruženy.³“, „...jsou ve stálém vzájemném spojení.⁴“, „... shledáváme ty či ony předměty ve stálém vzájemném souběhu.“⁵

6.6.6. Zvyk

Lidé si, podle Huma, myslí, že by účinky rozpoznali i bez zkušenosti. Účinky odhalujeme na základě zvyku a v tomto případě, když si myslíme, že něco víme a priori, je zvyk v největší míře.

„Takový jest vliv zvyku, že tam, kde jest nejsilnější, nejen zakrývá přirozenou naši nevědomost, nýbrž i sám se skrývá, jako by ho tu nebylo, a to jen proto, že se tu nalézá v nejvyšším stupni.“⁶

„Vliv zvyku je takový, že tam, kde je nejsilnější, nejen zakrývá naši přirozenou nevědomost, nýbrž skrývá i sám sebe, takže se zdá, že vůbec nehraje roli tam, kde je naopak přítomen v nejvyšší míře.“⁷

„Vliv zvyku je takový, že tam, kde je nejsilnější, nejenže zakrývá naši přirozenou nevědomost, nýbrž se sám skrývá, jako by neexistoval, jen proto, že už se stal samozřejmostí.“⁸

Jak vidíme, Moural v tomto případě překládá volněji to, že je zvyk na nejvyšším stupni a chápe to tak, že se zvyk už stává samozřejmostí.

¹ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 56.

² MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 50.

³ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 190.

⁴ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 57.

⁵ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 51.

⁶ ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 192.

⁷ GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 57.

⁸ MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 58.

6.6.7. Moc - mohutnost

Hume hovoří o tom, že díky smyslům máme ideu pohybu těles, ale co tento pohyb způsobuje, o tom nic nevíme. Škola s Gaja používají termíny „síla“ a „mohutnost“, pro to, co tento pohyb způsobuje. Moural překládá stejně „sílu“, ale místo mohutnosti používá slovo „moc“.

6.6.8. Rozumová činnost

Hume dělí rozumovou činnost, rozumování neboli myšlení na dva druhy.

Škola překládá toto dělení jako důkazné rozumování, týkající se vztahů představ a mravní rozumování o věcech a bytu.¹ Gaja myšlení dělí na demonstrativní, týkající se vztahů mezi idejemi a morální, týkající se věcí a bytí.² Moural překládá dělení rozumové činnosti jako dokazující uvažování, které se týká vztahů idejí a uvažování morální, týkající se faktických vztahů a existence.³

6.6.9. Vyvozené rozdíly v překladech kapitoly Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu

Srovnáním překladů 4. kapitoly Skeptické pochybnosti o úkonech rozumu jsme došli k závěru, že překlady se liší převážně v termínech, nikoli v zásadních smyslech kapitoly. Jinak by tomu vlastně ani být nemělo, neboť jde i jedno a totéž dílo.

Moural překládá řadu pasáží přesněji, ale někdy se to zdá být na úkor jazykového stylu.⁴

¹ srv. ŠKOLA, J. Zkoumání o zásadách mravnosti a Zkoumání o rozumu lidském, 1899, str. 199.

² srv. GAJA, Vojtěch. Zkoumání lidského rozumu, 1972, str. 66.

³ srv. MOURAL, Josef. Zkoumání o lidském rozumu, 1996, str. 61.

⁴ srv. NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění, 1999, str. 15.

6.7. Rozdíly v interpretaci Huma

Hume je autorem, který je předmětem mnoha sporů o jeho správné pochopení. Nemáme v tuto chvíli na mysli jen problematiku překladů jeho díla, ale i celkové pochopení jeho filozofie. Světoví filozofové se liší v mnoha názorech na chápání jeho myšlenek. Rozchází se například v tom, zda brát Davida Huma jako skeptika nebo spíše jako realistu, naturalistu.

Vraťme se nyní k českým autorům. Jako příklad nejasností v překladu Huma uveďme jeho pojem běžný život / společný svět. Josef Moural bere Humův „common life“, v jeho překladu „společný svět“, jako ústřední motiv Humovi filozofie. Naopak Zdeněk Novotný se s tímto neztotožňuje a ani překlad jako „společný svět“ nepovažuje za vhodný.

Když bereme v úvahu to, jaké problémy sebou přináší interpretace Huma v anglickém jazyce, potom musíme vyvodit, že překlad a následná interpretace v jazyce českém přináší ještě více nejasností a otázek.

7. Závěr

David Hume je autor, který způsobuje v řadách filozofů stále rozpory, co se týče jeho interpretace. Je to dáno ve velké míře tím, že Hume se ve svých dílech nevyjadřuje vždy zcela jednoznačně, proto se obtížně hledá těžiště jeho filozofie, což podněcuje řadu diskuzí a vyvolává různé formy interpretace.

Hume pojímá filozofii jako kritiku. Tomuto kritickému zkoumání pak podrobuje otázky rozumového poznání skutečnosti, chápání kauzality, existenci vnějších předmětů a nakonec i samotnou duši a Boha.

Skepticismus se v Humových myšlenkách nepopíratelně objevuje a má podstatný význam v celé jeho filozofii. Pokud jsme v kapitole o skepticizmu a agnosticizmu uvedli základní charakteristiky těchto směrů, pak vidíme, že se v Humově filozofii tyto prvky objevují. Hume tvrdí, že objektivní poznání skutečnosti neexistuje. To, jak se nám věci jeví, vnímáme subjektivně. To je skepticizmus.

Humova kritika se vztahuje na kauzalitu. Lidé si myslí, že určité předměty jsou v nutném spojení, Hume přichází s názorem, že i toto nutné spojení je pouze náš subjektivní pocit. Jsme zvyklí věci vnímat ve vzájemném souběhu. Je to zvyk, který se v nás dlouhodobou zkušeností čím dál více upevňuje. Ale jedná se tu pouze o větší nebo menší pravděpodobnost. Na základě zkušenosti se v nás utváří víra.

Člověk je schopen vnímat jevy, jak po sobě následují, ale skrytou sílu, která to způsobuje, není schopen poznat. Hume i v tomto případě pochybuje o hodnověrnosti lidského poznání. Pochybuje o tom, že by člověk mohl poznat tuto sílu a pochybuje dokonce i o tom, že by se člověk někdy dokázal oprostít od zvyku a víry. Ale zároveň říká, že by to zřejmě ani nebylo správné. Víra neboli víra ve skutečnost, je pro život člověka nutná. Kdyby člověk nevěřil ve skutečnost, nemohl by opravdu žít. Hume sám říká: „*Obědvám, zahraju si v kostky, hovořím, jsem veselý se svými přáteli, a když se po třech či čtyřech hodinách vrátím k těmto spekulacím, zdají se mi tak studené a za vlasy přitažené a směšné, že nemám odvahy, abych se do nich dále pouštěl. Shledám, že jsem naprosto a nutně rozhodnut žít, hovořit jednat tak jako jiní lidé v obvyklých životních situacích.*“¹

Tato Humova slova objasňují dost z jeho filozofie. I kdyby byly závěry, k nimž Hume ve svých zkoumáních dochází, pravdivé, Hume vlastně radí, v každodenním životě se jimi neřídit. Humovi jde spíše o to, aby si čtenáři jeho děl uvědomili, že nic

¹ TRETERA, Ivo. Nástin evropského myšlení. Od Tháleta k Rousseauovi, 2002, str. 292.

není tak samozřejmé, jak se zdá. To, že svět kolem nás vnímáme určitým způsobem, neznamená, že svět takový skutečně je. Hume se nepouští do tvrzení, zda takový svět určitě je nebo není, tvrdí pouze, že jeho skutečnou podstatu člověk poznat nemůže. Ani filozof nepozná podstatu světa. Je to skepse, jde ale o to, o této skepsi vědět, ale nenechat se jí pohltit. V každodenním životě musíme brát takové úvahy s nadhledem a jednat podle toho, co nám říkají naše zkušenosti a smysly.

Hume se ve svém kritickém uvažování odstává až k pochybnostem o existenci duchovní substance. Duše je tvořena impresemi. Přestože Hume navazuje na empirismus, hlavně na Locka a Berkeleyho, přivádí tento směr až do jisté krajnosti, neboť pochybuje vlastně o sobě samém, o existenci lidské duše. V souvislosti s tím se pak jeho pochybnosti vztahují i na existenci nejvyšší substance, Boha.

Srovnáním překladů Humova díla „Zkoumání o lidském rozumu“ od J. Školy, V. Gaji a J. Mourala jsme došli k několika pojmovým odlišnostem. Tyto rozdíly jsou v určité míře dány, jak už bylo uvedeno, stylem Humovy práce, kdy je obtížné najít zásadní těžiště jeho filozofie a nabízí se několik interpretací. Velký význam hraje také nepochybně osobnost překladatele, jeho slovní zásoba, jeho chápání Humovi filozofie vůbec. A samozřejmě se na rozdílech v překladech podílí v nemalé míře časové období. Jelikož mezi prvním překladem z roku 1899 a posledním z roku 1996 je velký časový horizont, i sama čeština se v některých ohledech liší. Nemá to zásadní vliv na obsah filozofie, ale stavba věty a slov se od sebe v mnoha případech liší.

Dalo by se říci, že obsahově si jsou bližší překlady od J. Školy a V. Gaji. J. Mural volí poněkud jinou formu překladu. Usiluje o přesný překlad, někdy ale na úkor jazykové správnosti.

8. Resumé

Bakalářská práce pojednává o Davidu Humovi a jeho filosofii. Po objasnění základních pojmů skepticismus a agnosticismus se práce v první části zabývá skepticismem v Humově filozofii. Zaměřuje se na Humovo pojetí kauzality, rozumu, vnějšího světa a substance a hledá v těchto oblastech oprávnění pro pojmenování Huma jako skeptika a agnostika.

V druhé části se práce zabývá srovnáním třech překladů Humova díla *Zkoumání o lidském rozumu*. Toto dílo vyšlo v českém překladu celkem třikrát. Poprvé v roce 1899 v překladu J. Školy, podruhé v roce 1972 přeložil dílo Vojtěch Gaja a poslední překlad je z roku 1996 od Josefa Mourala. Po obecném srovnání překladů *Zkoumání o lidském rozumu* se práce zabývá podrobným srovnáním jedné kapitoly.

Diese Bakkalaureatsarbeit handelt um David Hume und seine Philosophie. Nach der Erklärung der Grundbegriffe Skeptizismus und Agnostizismus, befasst sich die Arbeit im ersten Teil mit Skeptizismus in der Humes Philosophie. Sie verlegt sich auf Humes Konzeption der Kausalität, des Verstandes, der Außenwelt und des Geistes und in diesen Bereichen sucht die Berechtigung zur Benennung Hume als Skeptiker und Agnostiker.

Im zweiten Teil befasst sich die Arbeit mit dem Vergleich der drei Übersetzungen von Humes Werk *Eine Untersuchung über den menschlichen Verstand*. Das Werk wurde in der tschechischen Übersetzung dreimal erschienen. Zum erstenmal hat J. Škola das Werk im Jahre 1899 übersetzt, dann im Jahre 1972 Vojtěch Gaja und im Jahre 1996 Josef Mural. Nach dem allgemeinen Vergleich wird ein Kapitel ausführlich vergleicht.

9. Použitá literatura

- BLECHA, Ivan a kol. Filosofický slovník. Olomouc: Olomouc, 2002, ISBN 80-7182-064-4.
- BRUGGER, Walter. Filosofický slovník. Praha: Naše vojsko, 1999, ISBN 80-206-0409-X.
- CORETH, Emerich, SCHÖNDORF, Harald. Filozofie 17. a 18. století. Olomouc: Olomouc, 2002, ISBN 80-7182-119-5.
- DUROZOI, Gérard., ROUSSEL, André. Filozofický slovník. Praha: Ewa Edition, 1994, ISBN 80-85764-07-5.
- HUME, David. Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském. Praha: Laichter, 1899.
- HUME, David. Zkoumání lidského rozumu. Praha: Svoboda, 1972.
- HUME, David. Zkoumání o lidském rozumu. Praha: Svoboda, 1996, ISBN 80-205-0521-0.
- KING, Peter. J. Sto filozofů. Život a dílo největších světových myslitelů. Praha: Metafora, 2007. ISBN 978-80-7359-088-8.
- MCGREAL, Ian P. Velké postavy západního myšlení. Slovník myslitelů. Praha: Prostor, 1999, ISBN 80-7260-022-8.
- MILL, James. Humův naturalismus ve „Zkoumání lidského rozumu“. Filosofický časopis, roč. 47, 1999, č. 4.
- NEFF, Vladimír. Filosofický slovník pro samouky neboli Antogorgias. Praha: Mladá fronta, 1993, ISBN 80-204-0383-93.
- NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume a jeho teorie vědění. Olomouc: Votobia, 1999, ISBN 80-7198-366-7.
- NOVOTNÝ, Zdeněk. David Hume známý a neznámý. Filosofický časopis, roč. 51, 2003, č. 6.
- SOBOTKA, Milan, ZNOJ, Milan, MOURAL, Josef Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, ISBN 80-7007-030-7.
- SCRUTON, Roger. Krátké dějiny novověké filosofie. Brno: Barrister & Principal, 2000, ISBN 80-85947-29-3.
- TOMANCOVÁ, Inka, UCHYTIL, Vladimír. Anglicko – český, česko – anglický slovník. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2001, ISBN 80-85637-02-2.

TRETERA, Ivo. Nástin dějin evropského myšlení. Od Tháleta k Rousseauovi. Praha: Paseka, 2002, ISBN 80-7185-171-X.

TVRDÝ, Josef. Problém skutečnosti u Davida Huma, Brno: Filosofická fakulta, 1925.

TVRDÝ, Josef. Průvodce dějinami evropské filozofie. Brno: Homenium, 1947.

Skepse. [online]. [cit. z 28. března 2008].

Dostupné z WWW: <<http://www.twr.cz/texty/mejzlikova/skepse.htm>>

KURTZ, Paul. Nový skepticismus – světové hnutí. [online]. [cit. z 30. března 2008].

Dostupné z WWW: <http://www.sisyfos.cz/sisyfos/zpravodaj/sis11_01.htm>

Wikipedie. [online]. [cit. z 28. března 2008].

Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Agnosticismus>>

ZELINA, Ladislav. Překladatel a spisovatel Vojtěch Gaja. [online]. [cit. z 30. března 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.jirikalab.estranky.cz/clanky/vojtech-gaja/prekladatel-a-spisovatel-vojtech-gaja>>

Centrum fenomenologických bádání. [online]. [cit. z 30. března 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.cfb.cuni.cz/html/lide/moural.htm>>

10. Seznam obrázků

Obr. 1: David Hume. [online]. [cit.13. dubna 2008]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:David_Hume.jpg>

Obr. 2: David Hume. [online]. [cit.15. dubna 2008]. Dostupné z WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:David_hume_statue.jpg>

Obr. 3: David Hume. [online]. [cit.15. dubna 2008]. Dostupné z WWW: <<http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Humetomb.jpg>>

Obr. 4: Thomas Henry Huxley. [online]. [cit.15. dubna 2008]. Dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Bild:ThomasHenryHuxley.jpg>>

Obr. 5: HUME, David. Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském. Praha: Laichter, 1899.

Obr. 6: HUME, David. Zkoumání lidského rozumu. Praha: Svoboda, 1972.

Obr. 7: HUME, David. Zkoumání o lidském rozumu. Praha: Svoboda, 1996, ISBN 80-205-0521-0.

Obr. 8: Vojtěch Gaja. [online]. [cit.15. dubna 2008]. Dostupné z WWW:
<<http://www.jirikalab.estranky.cz/clanky/vojtech-gaja/prekladatel-a-spisovatel-vojtech-gaja>>

Obr. 9: Josef Moural. [online]. [cit.15. dubna 2008]. Dostupné z WWW:
<<http://www.cfb.cuni.cz/html/lide/moural.htm>>